

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ

Сумська філія

Кафедра юридичних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з дисципліни «КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС»

**обов'язкових компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

262 Правоохоронна діяльність

**за темою: «Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового
розслідування»**

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2022 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
ХНУВС
Протокол від 22.07.2022 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 26.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні кафедри юридичних дисциплін (протокол № 1 від
від 21.07.2022)

Рецензенти:

1. Суддя Сумського окружного адміністративного суду, кандидат юридичних наук Глазько С. М.;
2. Завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства ХНУВС, доктор юридичних наук, професор Юхно О. О.

Розробники:

1. Викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ Матус В.В.

ПЛАН ЛЕКЦІЙ

1. Поняття і суть оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування.
2. Порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування.
3. Порядок оскарження ухвал слідчого судді.
4. Порядок оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Баулін О.В. Кримінальне процесуальне право України. К.: Алерта, 2017. 152 с.
2. Д. Макбрайд Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. К.: К.І.С., 2010. 576 с.
3. Збірка інформаційних матеріалів, які регулюють окремі питання кримінального провадження в Україні: [упоряд С.М. Алфьоров, С.М. Міщенко та інш.]; за заг. ред. В.І.Сліпченка. К.: Хай-Тек Прес, 2013. 580 с.
4. Збірник взірців процесуальних документів та коментарі до них: [С.М. Алфьоров, С.М. Міщенко, О.Ю. Татаров, В.І.Фаринник та ін.]; за заг. ред. В.І. Сліпченка. Київ: ТОВ АРТ-Дизайн, 2012. 196 с.
5. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 01.09.2022).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI.: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (дата звернення: 01.09.2022).
7. Кримінальне процесуальне право України: навчальний посібник. / За ред. професорів В.Г. Гончаренка та В.А. Колесника. К.: Юстиніан, 2013. 576 с.
8. Кримінальний процес: підручник. / За заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удаलोвої, Д.П. Письменного. К. : Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
9. Кримінальний процес в питаннях і відповідях: Загальна і Особлива частини: навч. посіб. /Л.Д. Удалова, В.В. Рожнова, Д.О. Савицький, О.Ю. Хабло.3-тє вид., доповн. і переробл. К.: Скіф, 2013, 250 с.
10. Кримінальний процес України: Навч. посіб. / за ред. А. В. Молдован, С.М. Мельник. К.: Центр учбової літератури, 2013. 376 с.
11. Кримінальний процес України: Підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило X: Право, 2013. 824 с.
12. Кримінальний процес: навчальний посібник / Л.М. Лобойко, О.А. Банчук. К.: Ваїте, 2014. 280 с.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. X.: Право, 2012. Т. 1. 768 с., Т. 2. 664 с.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.В. Ківалова, С.М. Міщенка, В.Ю. Захарченка. X.: Одиссей, 2013. 1104 с.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К.: Видавництво Юстиніан, 2012. 1224 с.
16. Кримінальний процесуальний кодекс України: структурно-логічні схеми і таблиці, типові бланки та зразки процесуальних документів: науково-практичний посібник / [авт. Кол.: Андрєєв Р.Г., Блажівський Є.М., Гошовський М.І. та ін.]. К.: Алерта, 2012. 736с.
17. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Загальна частина) / Рожнова В.В., Савицький Д.О., Конюшенко Я.Ю. та ін. К.: НАВС, 2012. 280 с.
18. Лобойко Л.М. Кримінальний процес: Підручник. К.: Істина, 2014. 432 с.

19. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (Прийнятий резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї від 16.12.1966 р.). Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. К., 1992. С. 36–62
20. Молдован В.В., Молдован А.В., Кацавець Р.С. Кримінальний процес України: Лекції. Процесуальні документи: Навчальний посібник. К.: Алерта, 2016. 360 с.
21. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / За ред. О.А. Банчука, Р.О. Куйбіди, М.І. Хавронюка. Х.: Фактор, 2013. 1072 с.
22. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України / За ред. О. В. Стовби. Харків, 2013. Т. I, 528 с.
23. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні / За ред. М.В. Лошицького. Центр навчальної літератури, 2018. 1272 с.
24. Про деякі питання порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування (Вищий спеціалізований суд): Лист від 09.11.2012 № 1640/0/4-12. База даних «Законодавство України» /ВР України URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12> (дата звернення 01.09.2022)
25. Тертишник В.М. Кримінальний процес України: Підручник. К.: Алерта, 2017. 840 с.
26. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. К., Алерта, 2018. 854с.
27. Чижмарь К.І., Журавльов Д.В. Оскарження судових рішень у кримінальному судочинстві України. Центр навчальної літератури, 2018. 192 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Сформувати уявлення про особливості реалізації права на оскарження під час досудового розслідування, з'ясувати якими є форми, види, строки, суб'єкти та процесуальний порядок оскарження дій, рішень чи бездіяльності під час досудового розслідування.

ВСТУП

Забезпечення прав людини і громадянина є однією з найсуттєвіших ознак правової держави. Для досягнення цього існують різні правові механізми. Одним із найефективніших серед них є - можливість оскаржити в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, що передбачено як в міжнародних так і національних нормативно-правових актах.

Так, відповідно до п. 3 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, кожна держава зобов'язана забезпечити будь-якій особі, що перебуває у межах її території та під її юрисдикцією, ефективний засіб правового захисту у випадку порушення її прав і свобод. Згідно зі ст. 13 ЄКПЛ, кожен, чиї права та свободи, вказані в ЄКПЛ, було порушено, має право на ефективний захист в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Згідно із ст. 55 Конституції України, таж кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право: звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна; будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Ступінь захищеності особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження залежить від законного уможливлення оскарження дій, рішень та бездіяльності суб'єктів кримінального провадження.

Право на оскарження також передбачено і в КПК України. Так, право на оскарження віднесено до основних засад кримінального судочинства, його зміст розкривається в ст. 24 КПК України, а форми, види, суб'єкти, строки та процесуальний порядок оскарження під час досудового розслідування регламентовано в главі 26 КПК України.

1. ПОНЯТТЯ І СУТЬ ОСКАРЖЕННЯ ДІЙ, РІШЕНЬ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Розбудова держави, яка захищає інтереси простих громадян, створення незалежного суду, що надійно захистить права простих людей, недопущення приниження людської гідності, – все це налагодження взаєморозуміння з суспільством, важливі кроки до людей. Лише завдяки плідній співпраці із суспільством відбувається процес роботи механізму держави. Саме професійно налагоджені шляхи контакту сприяють зміцненню та розвитку зв'язків між державою та громадянами. Турбота про життєво важливі інтереси громадян, повне усунення недоліків та негативних явищ у роботі державних органів, в тому числі органів досудового розслідування, прокуратури і суду, – це запорука функціонування демократичної держави. Зростання матеріального та культурного рівня суспільства, життєвих вимог та потреб громадян можна досягти лише завдяки розумінню, активній участі у виявленні недоліків, порушень, прогалин та їх своєчасним усуненням у роботі державних органів. Завдяки постійному зв'язку між державою та громадянином вирішуються важливі проблемні питання окремої людини та суспільства в цілому, реалізуються конституційні права і свободи людини і громадянина, утверджується статус демократичної, соціальної, правової держави. Відповідний зв'язок відбувається у формі звернення громадян з проблемами, які їх турбують, до державного органу, посадової особи тощо. Цей процес втілює засіб виявлення недоліків, порушень та прогалин в діяльності державних органів, приймаючи до уваги звернення громадян із заявами, листами та повідомленнями, а особливо зі скаргами на рішення, дії, що порушили їх права, свободи та законні інтереси. Відповідно, держава створила певний механізм, завдяки поступовому впровадженню якого громадянам забезпечується можливість легітимно реалізувати своє право на звернення зі скаргою про порушення прав і законних інтересів, тобто право на оскарження.

У попередні роки та нині уряд України приділяє особливу увагу зверненням громадян до органів виконавчої влади. Аналіз динаміки надходжень звернень громадян до уряду України за останні роки вказує на те, що зміни у їх кількості та характері корелюються з низкою чинників. Вони специфічно відображають ситуацію у суспільстві та її зміни, характеризують особливості стосунків влади і суспільства, вплив політичних подій, тощо. Звернення громадян як чутливий індикатор визначають стан

суспільства, їх ставлення до влади.

Уряд запропонував керівникам центральних та місцевих органів виконавчої влади звернути увагу на необхідність забезпечити системну роботу зі зверненнями громадян як на пріоритетний напрям діяльності. Також звертається увага Національної академії наук України, Національної академії державного управління, аналітичних центрів, об'єднань громадян, міжнародних донорських організацій на актуальність та важливість проведення досліджень у сфері інституту звернень громадян. Вироблення на їх основі ґрунтовних рекомендацій щодо вдосконалення законодавства, попередження проявів корупції та хабарництва, формування та реалізація ефективної прозорої державної політики, яка була б не лише зрозумілою громадянами, а й сприяла б реальному впливу людей, їх думок на прийняття владних рішень.

Зростаюча кількість звернень громадян до Національної поліції вимагає підвищеної уваги та посилення роботи, спрямованої на своєчасне реагування на них, повний і об'єктивний їх розгляд. Реакція на звернення громадян має бути бездоганною. Реагувати слід оперативно.

Захист прав, свобод та законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві України, законодавчо врегульований завдяки існуванню інституту оскарження у кримінальному процесуальному праві. Вітчизняні джерела кримінального процесуального права мають відповідати міжнародним стандартам механізму забезпечення прав людини, оскільки за ст.9 Конституції України чинні міжнародні договори, згоди на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Основні права та свободи людини – це певні можливості, необхідні для існування та розвитку в конкретно історичних умовах. Вони об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними і рівними для усіх людей.

Широко закріплені основні права людини у визначених та зазначених нижче, міжнародно-правових актах. Створені й функціонують спеціальні міжнародні органи з контролю за їх дотриманням та захистом.

Загальна Декларація прав людини вперше в світовій історії сформулювала основні права та свободи людини, які у всьому світі розцінюються як стандарти, зразки для відповідних національних юридичних документів (з урахуванням національних умов). Декларація проголошує, що всі люди є вільними й рівними у своїй гідності та правах (ст.7). Стаття 8 Декларації надає кожній людині право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

У Міжнародному Пакті про громадянські та політичні права, вказується, що

«...усі люди є рівними перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист законом» (ст. 26). Не дивлячись на те, що в самому Пакті прямо не вказано про право оскарження, ч. 2 ст. 5 передбачає, що: «...жодне обмеження чи применшення будь-яких основних прав людини, що визнаються або існують силою закону, конвенцій, правил чи звичаїв у якій-небудь країні – стороні цього Пакту, не допускається з того приводу, що в цьому Пакті не визнаються такі права або що в ньому вони визнаються в меншому об'ємі».

Одночасно з Пактом про права людини був прийнятий Факультативний протокол до Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права, в якому визначався механізм для розгляду скарг окремих осіб в конкретних обставинах.

В Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, під терміном «жертви» злочинів та зловживання владою розуміють осіб, яким було завдано шкоду, включаючи суттєве ураження їхніх основних прав у результаті дій чи бездіяльності, що є порушенням міжнародно визнаних норм, що стосуються прав людини (п.18). Пункт 21 Декларації закликає держави розвивати й широко забезпечувати відповідні права і засоби правового захисту для жертв таких діянь. Одним із засобів правового захисту жертв цих дій є скарга.

Мінімальні стандартні правила поведінки з затриманими розкривають загально визнані правила, серед яких існують положення, які містять інформацію для затриманих про подання ними скарг, а саме про те, що кожний затриманий повинен мати можливість звертатись зі скаргами (ч.1 ст.36).

Принцип 33 «Свода принципів зашити всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме», конкретизує право оскарження та закріплює право затриманої, ув'язненої особи або їх адвоката, направити скарги відповідним органам, уповноваженим розглядати скарги або надавати засоби захисту.

Загальні принципи, визначені в Мінімальних стандартних правилах ООН стосовно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила), містять правові гарантії щодо права правопорушника подавати скаргу в судовий чи інший компетентний незалежний орган з питань, які зачіпають його особисті права в процесі застосування заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (п.3.6).

Україна приєдналася до Статуту Ради Європи 31 жовтня 1995 року. З набуттям членства у Раді Європи та обранням шляху розвитку на побудову міцної правової держави, де справді діятиме верховенство права, Україна вже взяла на себе обов'язок дотримання міжнародних стандартів у сфері прав та свобод людини.

17 липня 1997 року був прийнятий Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року та протоколів до неї».

Європейська конвенція з прав людини в статті 6 закріпила міжнародну систему захисту прав та свобод людини. Стаття 13 цієї Конвенції проголошує, що кожна людина, права та свободи якої викладені в тексті Конвенції, порушені, має ефективні засоби правового захисту перед державними органами, навіть якщо таке порушення було вчинено особами, які діяли офіційно. Відтепер існує новий офіційний переклад Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, трактує назву конвенції з вживанням терміну «основоположних» свобод, тобто свобод, які становлять основу, базу, підґрунтя, розвиваються в інші свободи і за самою своєю природою не є вичерпними – на відміну від колишньої назви «основні», яка за своїм значенням передбачає наявність якихось «неосновних», себто другорядних свобод.

Під час кримінального провадження вельми значущою є стадія досудового розслідування, саме на цьому етапові формується інформація, що може мати характер доказової.

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Даний вид діяльності не може проводитися лише на підставі внутрішнього переконання або відповідно до особистого бажання службової особи. Незалежно від суб'єкта, який веде провадження, зазначена діяльність може проводитися лише в межах та формі, що прямо визначені кримінальним процесуальним законом.

З метою чіткого та неухильного виконання вимог законодавством передбачена сукупність визначених правових засобів, призначення яких полягає в забезпеченні правильної реалізації закону під час розслідування кримінальних правопорушень. В теорії кримінального процесу такі засоби мають назву гарантій.

Кримінальні процесуальні гарантії в своїй сукупності забезпечують виконання суспільних інтересів, а їх реалізація сприяє вирішенню завдань кримінального судочинства.

Оскарження рішень, дій чи бездіяльності на досудовому розслідуванні є дієвим засобом поновлення порушених прав і законних інтересів осіб, виправленню недоліків. Воно виступає гарантією збереження прав і свобод особи.

У юридичній літературі оскарження розглядається з різних позицій:

- як одне з основних прав людини, що відобразилося у законодавстві України та міжнародних правових актах;

- як інститут кримінального процесуального права;
- як кримінальна процесуальна гарантія, тобто важливий засіб забезпечення прав, свобод і законних інтересів кожного суб'єкта кримінальної процесуальної діяльності, виконання вимог закону про всебічне, повне, неупереджене розслідування і судовий розгляд.

Конфлікти, що виникають між людьми і пошуки виходу з цих ситуацій, прагнення будь-якими правовими методами та засобами врегулювати суперечку мирним шляхом заохочується державою, забезпечується встановленням доступних, простих процедур у кримінальному процесі.

Такою процедурою в кримінальному провадженні є оскарження рішень, дій чи бездіяльності осіб, які ведуть процес.

Під процедурою оскарження в праві розуміється офіційно встановлений порядок дій при формуванні матеріалів. Розглядаючи теоретичні положення процедури, зазначимо, що вона є системою контролю, що включає досягнення конкретного результату та порядок реалізації правовідносин, що знаходяться в певній динаміці.

Важливим є те, що правова процедура володіє всіма перерахованими ознаками, а її особливість полягає у тому, що вона діє в правовому полі. Різновид юридичної процедури, направлений на виявлення й реалізацію матеріальних правовідносин, входить до юридичного процесу.

У юридичній літературі висловлені різні наукові погляди щодо поняття оскарження у кримінальному процесі та його ознак. Видається, що оскарження – це заснована на кримінальному процесуальному законі діяльність з подання (направлення), прийому, реєстрації, розгляду та вирішення скарги про порушення (або можливе порушення) прав, свобод та законних інтересів осіб кримінальною процесуальною дією, рішенням чи бездіяльністю службових осіб, що ведуть процес.

Обов'язковим елементом інституту оскарження є скарга, яка водночас є самостійним засобом правового захисту прав і законних інтересів учасників кримінальних процесуальних відносин. Даний процесуальний документ – суттєве джерело інформації про недоліки у роботі органу досудового розслідування, який сприяє виявленню порушень закону, які допущені у кримінальному провадженні, який виступає важливим засобом відновлення порушених прав, зводить нанівець тяганину в діяльності.

Аналіз різних точок зору науковців щодо визначення поняття «скарга» дає можливість запропонувати поняття скарги на дії (бездіяльність) та рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді як усне або письмове звернення особи до компетентного органу (прокурора, суду), з приводу прав, свобод і законних

інтересів осіб, які є порушеними або можуть бути порушені, прийнятим уповноваженою особою, що веде процес рішенням, дією, бездіяльністю, з вимогою відновити порушені права, усунути чи попередити порушення.

Варто зауважити, що скарга слідчого на рішення, дію чи бездіяльність прокурора подається лише *в письмовій формі*.

Скарга є засобом захисту, що має за мету відновлення порушеного права та законного інтересу учасника кримінальної процесуальної діяльності. Оскарження є формою правового захисту, особливості якого полягають у тому, що воно виникає лише за умови вільного волевиявлення зацікавленої особи (учасника кримінального процесуального провадження) скористатися правовим засобом захисту – правом подання скарги.

Оскарження виступає у двоєдиному виді. У вузькому розумінні слова – подача скарги на процесуальні рішення та дії слідчого, прокурора чи слідчого судді. У широкому – діяльність судді по прийняттю, розгляду та вирішенню скарг заінтересованих осіб.

Предметом оскарження дій та рішень органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді є: процесуальні рішення; процесуальні дії; їх не процесуальні дії; їх процесуальна бездіяльність.

До основних рис оскарження дій (бездіяльності) та рішень органів досудового розслідування, прокурора чи слідчого судді відносяться:

1) свобода оскарження, яка обумовлена правом усіх громадян направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (ст. 40 Конституції України). Будь-яке процесуальне рішення, дії чи бездіяльність, якщо вони порушують конституційні права за законні інтереси підлягають оскарженню. Відсутність окремо встановленої законом форми подання скарги та можливість звернення особи зі скаргою на рідній мові або на іншій мові, якою вона володіє, і недопустимість переслідування за подання скарги – все це належить до свободи оскарження;

2) гарантованість оскарження забезпечує кожній особі, яка бере участь у кримінальних процесуальних відносинах та звертається зі скаргою, що її скарга надійде, буде прийнята і розглянута, за нею буде проведено необхідну перевірку та, в залежності від результатів перевірки, прийнято відповідне рішення і вжито заходів з відновлення порушених прав;

3) демократизм оскарження під час досудового розслідування полягає

у відсутності обмежень та привілеїв, наявності рівноправ'я в поданні скарги та у забезпеченні рівноправ'я встановленими обов'язками прийняти, розглянути, розрішити скаргу;

4) відсутність обов'язкової форми скарги втілюється у тому, що суб'єкт (у тому числі і слідчий), який направляє скаргу посадовій особі має право викласти її у вільній письмовій чи усній формі, не дотримуючись конкретної послідовності, а використовуючи бажаний йому зміст;

5) обов'язковість прийняття і розгляду скарги передбачено кримінальним процесуальним законодавством. Скарги приймаються, оформлюються, розглядаються й вирішуються у процесуальному режимі відповідно до КПК України;

6) ревізійний порядок розгляду скарги полягає у тому, що уповноважений орган, який розглядає скаргу (прокурор, суд) не зв'язаний доводами, які містяться в скарзі, і зобов'язаний всебічно, ретельно, у повному обсязі перевірити законність і обґрунтованість усіх процесуальних дій і рішень органу досудового розслідування;

7) оптимальний режим перевірки скарги і прийняття за нею рішення, включає: інстанційність, реальний строк розгляду скарги та ознайомлення з провадженням по скарзі зацікавлених осіб.

Процесуальні строки оскарження дій та рішень органу досудового розслідування розрізняються за рядом підстав.

За способом регламентації кримінальної процесуальної діяльності такі строки діляться на дві групи: 1) строки моменти та строки-періоди. Строки-періоди оскарження діляться на строки невизначеної тривалості (ч.1 ст.308 КПК) і певної тривалості-визначені строки (наприклад, ч.1 ст.304 КПК).

За правовими наслідками строки оскарження поділяються на строки здійснення права та виконання обов'язків.

Таким чином, Законом не передбачено будь-яких обмежень щодо можливості одержання судового захисту, про що свідчить глава 26 КПК України.

КПК України в редакції від 13 квітня 2012 року надає гарантії реалізації даного припису в контексті захисту прав особи на досудовому розслідуванні шляхом оскарження рішень, дій чи бездіяльності осіб, які ведуть кримінальне провадження.

Загальна тенденція гуманізації та верховенства права у конгломераті з іншими засадами кримінального провадження веде до поліпшення якості кримінального провадження, формування достатньої, належної і допустимої доказової бази, відсутності порушення прав, свобод, інтересів фізичних, юридичних осіб і випадків неприйняття

судом доказів, зібраних з порушенням законодавства України, зменшенню випадків несправедливого правосуддя, яке здійснюватиметься в розумні терміни.

Оскарження дій чи бездіяльності та рішень під час досудового розслідування є інститутом кримінального процесуального права, який спрямований на забезпечення законності під час кримінального провадження.

Право на оскарження виникає із забезпечення особі права на захист. Забезпечення такого права – найважливіша гарантія захисту прав і свобод людини і громадянина, що закріплена в ст. 59 Конституції України. Це право гарантується також засобами судового захисту, включаючи право звернення відповідно до міжнародних договорів України в міждержавні органи правосуддя щодо захисту прав і свобод людини. Положення ст. 59 Конституції України також гарантують право на одержання кваліфікованої юридичної допомоги, а у випадках, передбачених законом, безкоштовної.

2. ПОРЯДОК ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Відповідно до ст. 303 КПК України оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування можна поділити *на два види*: 1) оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що пов'язане з рухом провадження; 2) оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що *не* пов'язане з рухом провадження;

Так, до оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що *пов'язане з рухом* провадження відносяться:

- бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування;

- рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування - потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його

захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;

- рішення слідчого про закриття кримінального провадження - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником;

- рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;

- рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього Кодексу, - підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником;

- рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування - особою, якій відмовлено у задоволенні скарги, її представником, законним представником чи захисником;

- повідомлення слідчого, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом - підозрюваним, його захисником чи законним представником;

- відмова слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктом 9-1 частини першої статті 284 цього Кодексу, - стороною захисту, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, її представником.

До оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування, що *не* пов'язане з рухом провадження відносяться:

- рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим - особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою;

- рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора при застосуванні заходів безпеки - особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом;

- рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) -особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання;

- рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання

розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування - особою, якій відмовлено у задоволенні скарги, її представником, законним представником чи захисником;

Скарги на дії, рішення чи бездіяльність зазначених осіб, що прямо не зазначені в ч. 1 ст.303 КПК під час досудового розслідування не розглядаються і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження в суді.

Під час підготовчого судового засідання також можуть бути оскаржені рішення, дії чи бездіяльність, передбачені пунктами 5, 6 ч.1 ст. 303 КПК.

Строк на подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора, що перераховані вище, вираховується протягом десяти днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності. Якщо рішення слідчого чи прокурора оформлюється постановою, строк подання скарги починається з дня отримання особою її копії.

Випадками, коли скарга не підлягає розгляду, а повертається є :

- 1) скаргу подала особа, яка немає права подавати скаргу;
- 2) скарга не підлягає розгляду в цьому суді;
- 3) скарга подана після закінчення строку, передбаченого частиною першою цієї статті, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або слідчий суддя за заявою особи не знайде підстав для його поновлення.

Ухвала про повернення скарги або відмову у відкритті провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Повернення скарги не позбавляє права повторного звернення до слідчого судді, суду.

Наслідками подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування можуть бути такі:

1. Подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування не зупиняє виконання рішення чи дію слідчого, прокурора.
2. Слідчий чи прокурор можуть самостійно скасувати рішення, передбачені пунктами 1, 2, 5 і 6 частини першої статті 303 КПК України, припинити дію чи бездіяльність, які оскаржуються, що тягне за собою закриття провадження за скаргою.

Прокурор може самостійно скасувати рішення, що передбачене пунктами 3 та 10 частини першої статті 303 КПК України і оскаржується в порядку, передбаченому частиною шостою статті 284 КПК України, що тягне за собою закриття провадження за скаргою.

Алгоритм розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею Вищого антикорупційного суду згідно з правилами судового розгляду, передбаченими [статтями 318-380](#) КПК України, з урахуванням положень цієї глави.

Скарги розглядаються *не пізніше сімдесяти двох годин* з моменту надходження відповідної скарги, крім скарг на рішення про закриття кримінального провадження, які розглядаються не пізніше *п'яти днів* з моменту надходження скарги.

Розгляд скарг здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та особи (слідчого чи прокурора), рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

Відповідно до ст. 307 КПК *слідчий суддя* за результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора приймає *ухвалу про:*

- 1) скасування рішення слідчого чи прокурора;
- 2) скасування повідомлення про підозру;
- 2) зобов'язання припинити дію;
- 3) зобов'язання вчинити певну дію;
- 4) відмову у задоволенні скарги.

Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора не може бути оскаржена, окрім ухвали про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, скарги на відмову слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, визначених [пунктом 9¹](#) частини першої статті 284 КПК України, про скасування повідомлення про підозру та відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру.

Окремою статтею 308 КПК регулюється положення стосовно оскарження недотримання розумних строків. Йдеться про порушення засади «розумність строків», що передбачена в ст. 28 КПК України редакції від 13 квітня 2012 року.

Суб'єктами оскарження за цією підставою є: підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, які мають право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування.

Прокурор вищого рівня зобов'язаний розглянути скаргу протягом *трьох днів* після її подання і в разі наявності підстав для її задоволення надати відповідному прокурору обов'язкові для виконання вказівки щодо строків вчинення певних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень. Особа, яка подала скаргу,

невідкладно письмово повідомляється про результати її розгляду.

3. ПОРЯДОК ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛ СЛІДЧОГО СУДДІ

Проблема активності суду при розгляді скарг учасників процесу й подань органів, що здійснюють досудове розслідування, повинна вирішуватися з урахуванням того, що досудове провадження має ознаки розшукового, а тому баланс приватних і публічних інтересів при розв'язанні правових конфліктів може бути забезпечений лише за умови процесуальної активності суду. Це зумовлено тим, що саме суд виступає гарантом поновлення порушених прав і законних інтересів людини, яка у відносинах з органами, що здійснюють кримінальне провадження, не виступає рівноправним суб'єктом. Процесуальна активність суду полягає в можливості здійснення ними судових дій, спрямованих на перевірку доводів скажника, а також фактичних і правових підстав для проведення процесуальних дій чи застосування заходів процесуального примусу.

Визнається правильним та необхідним впровадження інституту слідчого судді в чинному КПК. В майбутньому доцільним уявляється створення окремої гілки судової системи – слідчих суддів.

Порядку оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування присвячені ст. 309-310 КПК.

Кримінальний процесуальний понятійний апарат поширено завдяки новому поняттю «слідчий суддя», це відображено у п.19 ст. 3 КПК.

Слідчий суддя –суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому [статтею 247](#) КПК України, - голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду.

Ухвали слідчого судді також можуть бути оскаржені під час досудового розслідування.

Так, в апеляційному порядку на досудовому розслідуванні оскаржуються ухвали слідчого судді про:

- 1) відмову у наданні дозволу на затримання;
- 2) застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні;
- 3) продовження строку тримання під вартою або відмову в його продовженні;
- 4) застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту або відмову в

його застосуванні;

5) продовження строку домашнього арешту або відмову в його продовженні;

5-1) застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу;

6) поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей або відмову в такому поміщенні;

7) продовження строку тримання особи в приймальнику-розподільнику для дітей або відмову в його продовженні;

8) направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні;

9) арешт майна або відмову у ньому;

10) тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа - підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність;

11) відсторонення від посади або відмову у ньому;

11-1) продовження відсторонення від посади;

12) відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування;

13) закриття кримінального провадження на підставі частини дев'ятої статті 284 цього Кодексу.

Під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження або на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження на підставі [пункту 9-1](#) частини першої статті 284 КПК України, про скасування повідомлення про підозру чи відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній.

Скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають, а заперечення проти них можуть бути подані на етапі підготовчого провадження в суді. *Положення частини третьої статті 309 визнано такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), згідно з Рішенням Конституційного Суду № 5-р/2020 від 17.03.2020*

Алгоритм оскарження ухвал слідчого судді:

Оскарження ухвал слідчого судді здійснюється в апеляційному порядку.

Ухвали слідчого судді поділяються на два види, відповідно до яких і розмежовуються по строкам оскарження.

Так, 1) ухвали слідчого судді щодо відмови у проведенні окремих слідчих дій можуть бути оскаржені протягом трьох днів з моменту їх проголошення, а 2) ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарг на дії та рішення слідчого або прокурора можуть бути оскаржені протягом семи днів з моменту їх проголошення, якщо інше не передбачено КПК.

Створення комплексу належних процесуальних гарантій прав і свобод особи в кримінальному процесі об'єктивно немислиме без наділення слідчого судді сукупністю відповідних повноважень. Введення в кримінальне судочинство інституту слідчого судді має бути пов'язано саме з реальним реформуванням усієї системи взаємовідносин, з одного боку, між владою й судом, з другою, між органами досудового розслідування, слідчими суддями судами загальної юрисдикції, які вирішують справу по суті. Суд, як орган влади, повинен бути наділений безумовним повноваженням входити в перевірку і оцінку поданих доказів, оцінювати їх на предмет належності, допустимості достатності для вирішення спору сторін по суті. Тільки на цих об'єктивних засадах суддя вправі формувати висновок про наявність (відсутність) юридичних і фактичних підстав для задоволення того чи іншого клопотання внесеного до суду, про визнання законними і обґрунтованими оскаржувані сторонами дії або рішення органів досудового розслідування.

Акцентуємо увагу на тому, що нормативне забезпечення автономності функціонування слідчого судді та його процесуальної незалежності повинно бути пов'язано зі створенням ефективної системи перевірки законності й обґрунтованості рішень самого слідчого судді. Власне, про це і йдеться у главі 26 КПК.

4. ПОРЯДОК ОСКАРЖЕННЯ СЛІДЧИМ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА

Сучасний стан правовідносин свідчить про неможливість обійтися під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, викриття осіб, які їх вчинили, забезпечення доведеності їх винуватості та притягнення до кримінальної відповідальності без прокурорського нагляду та судового контролю за законністю діяльності органів досудового розслідування. У свою чергу діяльність прокурора в кримінальному процесі вимагає процесуального контролю зі сторони вищестоячого прокурора та суду, зокрема, під час розгляду та вирішення скарг на дії, рішення та

бездіяльність прокурора в кримінальному процесі.

Метою законодавця є докорінне реформування кримінальної процесуальної моделі для забезпечення безумовного дотримання засади верховенства права, надійного захисту прав і свобод людини та громадянина, належного здійснення професійних обов'язків особами, що ведуть процес. Ефективною буде лише така форма відносин, яка не обмежуючи можливостей розслідування, завадить свавільному порушенню чи обмеженню законних прав та інтересів громадян, забезпечить їх належний захист.

Так, в наступній формі оскарження є передумови до припинення свавільного відношення до прав особи (ст. 311-313 КПК).

Відповідно до ст. 311 КПК рішення, дії чи бездіяльність прокурора можуть бути оскаржені слідчим.

Під час досудового розслідування слідчий, який здійснює розслідування певного кримінального правопорушення, має право оскаржувати будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, прийняті (вчинені) у відповідному досудовому провадженні, крім випадків, передбачених КПК.

Алгоритм оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора:

Скарга слідчого на рішення, дію чи бездіяльність прокурора подається в письмовій формі не пізніше трьох днів з моменту прийняття (вчинення) оскаржуваних рішення, дії чи бездіяльності.

Скарга слідчого подається до прокуратури вищого рівня стосовно прокуратури, в якій обіймає посаду прокурор, рішення, дія чи бездіяльність якого оскаржується. Оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання.

Службова особа органу прокуратури вищого рівня, до якої надійшла скарга на рішення, дію чи бездіяльність прокурора, зобов'язана вирішити цю скаргу протягом *трьох днів* з моменту її надходження і надіслати своє рішення слідчому та прокурору, рішення, дія чи бездіяльність якого оскаржувалася.

Правовими наслідками розгляду скарги є рішення про:

- 1) залишення рішення чинним (визнання законними вчинених дії чи бездіяльності);
- 2) зміну рішення в частині;
- 3) скасування рішення і прийняття нового рішення (визнання незаконними вчинених дії чи бездіяльності і зобов'язання вчинити нову дію).

Якщо матиме місце скасування рішення (визнання незаконними вчинених дії чи бездіяльності), то службова особа органу прокуратури вищого рівня має право здійснити заміну одного прокурора на іншого з числа службових осіб органів прокуратури того самого рівня в досудовому провадженні, де було прийняте (вчинене)

незаконне рішення, дія чи бездіяльність.

Рішення службової особи органу прокуратури вищого рівня є остаточним і не підлягає оскарженню до суду, інших органів державної влади, їх посадових чи службових осіб.

ВИСНОВКИ

Конфлікти, що виникають в сфері людської діяльності і пошуки виходу із таких ситуацій, прагнення будь-якими правовими методами та засобами врегулювати суперечку мирним шляхом заохочується державою, забезпечується встановленням доступних, простих процедур у кримінальному провадженні. В цьому і полягає аксіологічне значення інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів, які ведуть досудове кримінальне провадження.

Можливість звернення за судовим захистом є гарантією забезпечення доступності правосуддя на досудовому провадженні. Відповідно запровадження такої засади, що передбачається в п.17 ч.1 ст. 7 КПК України - забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності є такою, що відіграє вагомую роль для досягнення ефективності досудового провадження.

Конституційним Судом України в Рішенні від 25 листопада 1997 року N 6-зп сформульовано правову позицію, за якою удосконалення законодавства в контексті статті 55 Конституції України має бути поступовою тенденцією, спрямованою на розширення судового захисту прав і свобод людини, зокрема судового контролю за правомірністю і обґрунтованістю рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Ця правова позиція кореспондується з положеннями статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо ефективного засобу захисту від порушень, вчинених особами, які здійснюють свої офіційні повноваження. Реалізація права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності вказаних суб'єктів має відповідати також вимозі стосовно доступності правосуддя, про що зазначено у міжнародних правових документах - Загальній декларації прав людини (стаття 8), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (стаття 14), Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 року.

Конституційний Суд України у Рішенні від 23 травня 2001 року N 6-рп/2001 зазначив, що право на судовий захист належить до основних, невідчужуваних прав і свобод людини і громадянина та відповідно до частини другої статті 64 Конституції України не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану, а недосконалість інституту судового контролю за досудовим слідством не може бути

перепорою для оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб органів державної влади.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 року у правозастосувача є підстави для висновку про можливість оскарження до суду не тільки рішень і дій прокурора, слідчого, але й їхньої бездіяльності. КПК України в редакції від 13 квітня 2012 року підтверджує таке рішення відповідними нормами, зокрема, закріпив можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора слідчим, а також слідчого судді.

